

Hanna Filipkowska

Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza

Biuletyn Polonistyczny 17/53, 149-156

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM LITERATURY IM. ADAMA MICKIEWICZA

Warszawskie Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza może się poszczycić wieloletnim już i cennym dorobkiem w dziedzinie gromadzenia i naukowego opracowywania dokumentów związanych z historią literatury polskiej XIX i XX w. oraz w dziedzinie popularyzacji literatury. W ostatnich latach stało się również instytucją coraz aktywniej uczestniczącą we współczesnym życiu literackim.

Powstało w grudniu 1950 r. jako Muzeum Mickiewicza i Słowackiego - mała wówczas placówka, kierowana przez Aleksandra Semkowicza, mieściła się przy Muzeum Historycznym. Do swej obecnej siedziby, przy Rynku Starego Miasta, zostało przeniesione w r. 1952, a w 1960 oddano do jego dyspozycji cztery dalsze kamieniczki, od ulicy Brzozowej. Podstawę zbiorów rozwijającej się instytucji stanowił spadek po Marii z Mickiewiczów Goreckiej oraz depozyty i przekazy Mickiewiczowskie z innych muzeów. Zbiory te związane więc były przede wszystkim z postacią Mickiewicza i epoką Romantyzmu. W r. 1956, po uroczystościach związanych z setną rocznicą śmierci poety i po zorganizowaniu (w listopadzie 1955) stałej Wystawy Mickiewiczowskiej, instytucja została przemianowana na Muzeum Adama Mickiewicza.

Była to wówczas placówka typu biograficzno-literackiego, która w miarę rozszerzania się zakresu zbiorów przekształcała się stopniowo w muzeum historycznoliterackie. Zwłaszcza po r. 1960 zaczęły tu wpływać muzealia związane z późniejszymi epokami literackimi: Pozytywizmem, Młodą Polską, XX-leciem międzywojennym.

Po śmierci Aleksandra Semkowicza (1954) na stanowisko dyrektora Muzeum powołany został Leonard Podhorski-Okołów, a po nim Adam Mauersberger, który starał się związać Muzeum rów-

niez z najnowszą historią literatury. W wyniku jego zabiegów pod opieką Muzeum znalazł się w r. 1962 gabinet i księgozbiór Juliana Tuwima (przekazane jako depozyt przez żonę poety), a następnie gabinet i archiwum Marii Dąbrowskiej (1966) oraz gabinet i księgozbiór Leopolda Staffa (1970). W chwili obecnej te trzy gabinety stanowią fragment stałej ekspozycji muzealnej.

Prawo do gromadzenia eksponatów związanych z rozwojem literatury polskiej aż do współczesności zostało ostatecznie usankcjonowane przez ponowną zmianę nazwy placówki na Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, która to zmiana nastąpiła 14 grudnia 1971 r., na wniosek Warszawskiego Oddziału Związku Literatów Polskich. W chwili obecnej (m.in. dzięki ścisłej współpracy z ZLP) Muzeum - kierowane od r. 1972 przez Janusza Odrowąża-Pieniążka - gromadzi autografy i różnego typu archiwalia związane z literaturą współczesną, powiększając też ciągle zasób muzealiów dotyczących Romantyzmu i następnych epok literackich. Jego oddziałami są Muzeum Władysława Broniewskiego w Warszawie i Muzeum Kraszewskiego w Dreźnie. Muzeum Mickiewicza wyposażyło również i otoczyło merytoryczną opieką Muzeum Romantyzmu w Opinogórze. Muzeum Literatury planuje urządzenie nowej ekspozycji w domu, w którym przebywał Mickiewicz w Stambule.

Placówka gromadzi rękopisy, autografy, pierwodruki, książki o wartości bibliofilskiej, kolekcje książkowe posiadające wartość historyczną lub artystyczną, mapy, plany, ryciny, oprawy oraz pracownie i warsztaty poszczególnych pisarzy, a także dokumenty i przedmioty związane z ich życiem i działalnością. Stanowi więc m.in. nieocenioną skarbnicę materiałów niezbędnych w pracy historyka literatury. Znajdują się tu m.in. bogate zbiory rękopisów z okresu Romantyzmu (autograf "Grażyny" i innych utworów oraz listów Mickiewicza, korespondencja Wereszczaków, Malewskich, Szymanowskich, W. Mickiewicza, archiwum Filomatów, A. Towiańskiego, L. Orpiszewskiego, autografy T. Lenartowicza), a także rękopisy związane z późniejszymi epokami literackimi, m.in. wielkie zespoły autografów S. Żeromskiego, T. Micińskiego, E. Żegadłowicza, Z. Nałkowskiej, J. Czechowicza, L. Szenwalda, W. Macha, J. Zawieyskiego, L. Kruczkowskiego.

Biblioteka Muzeum, licząca ponad 80 tys. woluminów, gromadzi wszystkie wydania dzieł oraz opracowań twórczości Mickiewicza i Słowackiego. W stosunku do dorobku innych pisarzy selekcja jest

niewco ostrzejsza - kryterium wyboru stanowi tu: pierwodruk, egzemplarz z zachowaną okładką wydawniczą i jej odmianami, wydanie ilustrowane, wydanie rzadkie (zwłaszcza powstałe za życia pisarza), egzemplarz z dedykacją, z marginaliami rękopiśmiennymi, z ciekawą proveniencją, druk o zabytkowej oprawie, o pięknej szacie graficznej itp. W skład zbiorów bibliotecznych wchodzi również kolekcje książkowe, których jest w chwili obecnej siedem: księgozbiór Aleksandra Semkowicza (o charakterze mickiewiczowskim), biblioteka paryskiego Muzeum Adama Mickiewicza, fragment paryskiej Biblioteki Polskiej oraz księgozbiory Tuwima, Nałkowskiej, Dąbrowskiej i Staffa. Księgozbiory owe - cenne ze względu na historyczną wartość całości oraz zawarte w nich, rzadkie niekiedy, wydania, piękne oprawy, a także dedykacje, marginalia, zakreślenia zawarte w poszczególnych egzemplarzach - zostały w bibliotece starannie wyodrębnione, a nawet przechowywane są w specjalnych pomieszczeniach. Każdy zainteresowany badaniami literackimi może korzystać zarówno z książek, jak z rękopisów będących własnością Muzeum. Są one udostępniane w czytelni, czynnej codziennie w godz. od 9-15, we środy i czwartki - do 19. Biblioteka dysponuje ponadto niezbędnymi w pracy naukowej kompendiami oraz opracowaniami z dziedziny nauki o literaturze, muzealnictwa i historii sztuki.

Zbiory muzealne udostępniane są szerszej publiczności poprzez wystawy. Muzeum dysponuje trzema ciągami sal wystawowych. Jeden z nich zajmuje stała ekspozycja Mickiewiczowska, która w r. 1975 zostanie zmieniona i uzupełniona nowymi nabytkami. W pozostałych salach organizuje się czasowe wystawy o różnorodnej tematyce literackiej, imponujące bogactwem eksponatów, efektownie skomponowane, najczęściej przy użyciu nowoczesnych środków audiowizualnych: filmu, muzyki, plastyki, nagrań utworów literackich. Nic tu nie przypomina przysłowiowej martwoty muzealnych galerii. Dość przypomnieć z bogatej tradycji działalności Muzeum w tej dziedzinie wystawy poświęcone Cyprianowi Norwidowi (1958), Juliuszowi Słowackiemu (1959), Ignacemu Krasickiemu (1961), obfitującą w przepiękne warszawianą wystawą "Oficyna Prusa" (1962), "Józef Ignacy Kraszewski w 150-lecie urodzin" (1962), "Janusz Korczak" (1962), "Powstanie styczniowe" (1963), "Stefan Żeromski w 100-lecie urodzin" (1964), "Panorama »Popiołów« " - cieszącą się ogromnym powodzeniem wystawą rekwizytów do filmu

"Popioły" (1967), "Erato - Kaliope - Melpomena - Polihymnia - Klio", wystawę zorganizowaną z okazji 1000-lecia Państwa Polskiego (1966), wystawę rysunków i grafiki Brunona Schulza (1967), "Cyprian Norwid" (1970).

Wystawy roku 1973 to: "Leon Kruczkowski" (od września 1972), "Tadeusz Breza", "Władysław Syrokomla w 150-lecie urodzin", "Sens poetycki" (wystawa poświęcona J. Przybosiowi), bibliofilska wystawa "Książka piękna" - w związku z VII Kongresem Bibliofilów, "Młoda Polska i Boy", wreszcie "Inspiracja twórcza". Na rok 1974 zaplanowane są ekspozycje poświęcone Jarosławowi Iwaszkiewiczowi w 80-lecie urodzin, Józefowi Conradowi w 50-lecie śmierci i poezji XXX-lecia Polski Ludowej oraz udział w wystawie zorganizowanej w Muzeum Narodowym w Warszawie "Muzea w służbie społeczeństwa".

Aktywność Muzeum w dziedzinie popularyzacji literatury i muzealnictwa historycznoliterackiego zwiększa się z roku na rok. Oprócz wystaw organizowane są tu praktyki studenckie, konferencje z nauczycielami, specjalne szkolenie dla przewodników PTTK oraz imprezy przeznaczone dla szerokich kręgów miłośników literatury. Wielkim powodzeniem cieszyły się koncerty poetyckie, m.in. "Ballady i romanse" (powtarzany trzykrotnie), "Fryderyk Chopin", "Władysław Broniewski", "Wiersze i piosenki > Zielonego Balonika <".

Od r. 1972 Muzeum, wspólnie z Warszawskim Oddziałem ZLP, organizuje tzw. "wieczory pamięci" wybitnych twórców. Dotychczasowe spotkania poświęcone były: Leonowi Kruczkowskiemu, Stefanowi Flukowskiemu, Brunonowi Schulzowi, Władysławowi Broniewskiemu, Tadeuszowi Brezie, Karolowi Irzykowskiemu, Poli Gojawiczyńskiej, Józefowi Czechowiczowi, Michałowi Choromańskiemu, Witoldowi Gombrowiczowi, Wiktorowi Gomulickiemu, Edwardowi Szymańskiemu, Konstantemu Ildefonsowi Gałczyńskiemu, Julianowi Tuwimowi, Stanisławowi Piętakowi. "Wieczorom" towarzyszyły zwykle małe wystawy dotyczące twórczości pisarzy.

Przy omawianiu działalności Muzeum nie można pominąć - opracowywanych we własnym zakresie i na podstawie własnych zbiorów - wydawnictw bibliofilskich, spośród których na szczególną uwagę zasługują: "Teki Brunona Schulza", "Dedykacje Juliana Tuwima", " > Wiersze < Władysława Broniewskiego", " > Oda do młodości < Adama Mickiewicza", katalog wystawy "Inspiracja twór-

cza" i "Nieznany list Adama Mickiewicza" (do Bustachego Januszkiewicza), wydany bibliofilsko w 150-lecie pierwszego tomiku "Poezji" Mickiewicza (1972).

Wystawy

"Młoda Polska i Boy". (Scenariusz: Janina Wiercińska i Wiesław Juszcak. Komisarz Wojciech Chmurzyński. Projekt i opracowanie plastyczne Krzysztof Burnatowicz. Konsultacja Franciszek Starowiejski).

Wystawa "Młoda Polska i Boy" mówi przede wszystkim o Młodej Polsce widzianej oczami Boya, ale również o samym Boyu i jego uczestnictwie w epoce. Różnorodność i różnorodność eksponatów, zmienność tematyki, nastroju, oświetlenia, kolorystyki poszczególnych sal - wszystko to stanowi ekwiwalent zawartego w "Słówkach", "Znaszli ten kraj", i "Ludziach żywych" złożonego obrazu polskiego "fin de siècle'u".

Wystawa jest dwupoziomowa. Na parterze i schodach prowadzących do galerii na piętrze dominuje tonacja mroczna i posępna, wywodząca się z ducha Przybyszewskiego i jego cyganerii, opisanej na kartach "Znaszli ten kraj". Krakowskie "dzieci szatana" i ich przywódca patronują również intencjom "epatowania filistrą", zrealizowanym przez twórców wystawy ze znakomitym wyczuwaniem stylu epoki zarówno w kompozycji kolorystyczno-plastycznej, jak w doborze eksponatów, wśród których znalazły się przedmioty tak nieoczekiwane, czy nawet szokujące, jak trupa czaszka i embrion ludzki umieszczony na stole chirurgicznym z przełomu XIX wieku.

Wszystko to znakomicie kontrastuje z bogactwem kolorystyki zgromadzonych na piętrze dzieł malarskich, a nade wszystko z oszałamiającym i żywym do dziś humorem promieniującym z dokumentów dotyczących "Zielonego Balonika", ze znakomitych karykatur, rysunków satyrycznych, fraszek i piosenek młodopolskich artystów. Twórcom wystawy chodziło bowiem nie tyle o "epatowanie", ile o zaproszenie do wspólnej zabawy, polegającej na wkroczeniu

atmosferę zamkniętej już dziś, a przecież ciągle cieszącej się zainteresowaniem, epoki, w świat wyczarowany przez Boya w "Znasz-li ten kraj" czy w "Ludziach żywych", w owe " »Genezis z ducha« pomieszane z knajpą". Doskonale wybrane fragmenty pism piewcy krakowskiej moderny stanowią też komentarz do wszystkich działów wystawy.

Liczba eksponatów zgromadzonych w kilkunastu niewielkich salkach jest imponująca. Małą tylko ich część stanowią listy, bibliofilskie wydania książek, fotografie rodziny i przyjaciół, dokumenty dotyczące studiów i działalności lekarskiej Boya. Umieszczono je przede wszystkim na parterze. Prawdziwe skarby znajdują się na piętrze. Nie sposób wymienić wszystkich, ale nie można nie wspomnieć o zbiorze portretów uczestników i współtwórców Młodej Polski, malowanych przez wybitnych artystów epoki. Znajduje się wśród nich słynna seria portretowa Wyspiańskiego, a z pozostałych malarzy dość wymienić nazwiska Malczewskiego, Wyczółkowskiego czy Wojtkiewicza. Oprócz portretów wystawa imponuje bogactwem karykatur, wśród których wyróżnia się seria stylizowanych, barwnych karykatur Sichulskiego, przedstawiających Micińskiego, Rydla, Tarnowskiego, Malczewskiego, Jerzego Leszczyńskiego. Zaproszenia z zabawnymi tekstami i rysunkami, oryginalne główki lalek szopkowych i ich odlewy gipsowe i znowu karykatury zgromadzone w sali poświęconej "Zielonemu Balonikowi", w której obejrzeć można również rzadkie już dziś egzemplarze wydawnictw satyrycznych Młodej Polski. W rogu tej samej sali umieszczono stolik i fotele ze słynnej kawiarni Michałika, w której odbywały się występy kabaretu. Organizatorzy wystawy nie zapomnieli również o "bohaterskim" stroju artystów epoki: czarny kapelusz i peleryna królują w gablocie pośrodku wystawowego pasażu.

Wystawa obejmuje także ciekawy dział teatraliów, w którym znalazło się m.in. kilka oryginalnych afiszów, znakomite autolitografie Frycza, Sichulskiego, Wojtkiewicza, przedstawiające aktorów i sceny z wystawianych wówczas sztuk modernistycznych. Osobną gablotę poświęcono "Weselu" - znajduje się tam m.in. zabawny zbiór pocztówek przedstawiających postacie i sceny z iramatu. Zaprezentowano również wszystko, co się zachowało z oryginalnych kostiumów z krakowskiej i warszawskiej premiery "We-

sela". Piękny jest też secesyjny salonik, w którym znajdują się m.in. meble projektu Stanisława Wyspiańskiego.

"Zielony Balonik", nazwiska artystów, komentarze Boya raz po raz przypominają o Krakowie. Mimo to Młoda Polska przedstawiona w Muzeum Literatury jest raczej eksterytorialna: na wystawie odczuwa się brak owej krakowskiej scenerii, tak sugestywnie przedstawionej w "Ludziach żywych". Jest Paryż, któremu poświęcono urządzoną nader skromnymi środkami, ale bardzo piękną salkę, tym większa więc szkoda, że autorzy wystawy zapomnieli o Krakowie - wizja "stolicy" polskiej moderny wypadłaby z pewnością nie mniej sugestywnie.

"Inspiracja twórcza". (Komisarz wystawy kustosz Zofia Wolska. Opracowanie plastyczne: Witold Błażejowski. Projekt graficzny: Jan Heydrich).

Wystawa "Inspiracja twórcza" została zorganizowana wspólnie z PEN-Clubem polskim i z inicjatywy tej instytucji. Przedstawia ona fragmenty warsztatu twórczego działających współcześnie poetów trzech pokoleń, przedstawicieli różnych szkół poetyckich. Zgromadzone to, nadesłane przez twórców, kolejne wersje ich utworów - maszynopisy lub rękopisy, z autorskimi poprawkami - ukazują drogę wiodącą do ostatecznego ukształtowania się formy wiersza; komentarze odautorskie odsłaniają genezę utworów lub niekiedy bardziej rozbudowaną refleksję dotyczącą procesu twórczego; znalazły się też przedmioty, które grały rolę inspirującą w jakimś momencie tego procesu. Te ostatnie zaskakują różnorodnością, a niekiedy - codziennością: obok reprodukcji dzieł sztuki czy architektury pojawia się np. nóż do przecinania papieru, paczka papierosów, lampa karbidowa czy gałąź choiny. Cele i zadania wystawy wyjaśnia Jan Parandowski w komentarzu do ekspozycji, pisząc: "Niezliczonymi i niespodzianymi drogami zaskakuje twórcę myśl i obraz, który wnet zamienia się w utwór, i odtąd nikt, nawet on sam, nie zatroszczy się o to, co było początkiem rzeczy, żyjącej w podziwie współczesnych i pamięci potomnych. Przez długie wieki nikt się tym nie zajmował, było nawet zbędną i niewłaściwą niedyskrecją szukać w artyście załączków, początków jego dzieł, tych okrucichów, które wymiata po skończonym dziele. Przez te uprzedzenia pozbawiono historię litera-

tury i psychologię twórczości nieocenionych wyznań i świadectw, [...]".

Przedstawione na wystawie utwory i komentarze zostały wydrukowane w katalogu, wydanym przez Muzeum Literatury.

Wystawa stanowi novum w działalności Muzeum, które - jak pisze we wstępie do katalogu dyrektor tej instytucji, Janusz Odrowąż-Pieniążek - przestało ograniczać się do minionych zamkniętych epok literatury i coraz żywiej zaczyna współuczestniczyć w bieżącym życiu literackim. Wyrazem tych właśnie ambicji było również spotkanie z wybitnym przedstawicielem polskiej awangardy Janem Brzękowskim, które odbyło się 25 września 1973 r. z okazji 70-lecia tego poety, oraz otwarta na początku rb. wystawa poświęcona Jarosławowi Iwaszkiewiczowi, w 80 rocznicę jego urodzin.

Dr Hanna Filipkowska